

УДК 31.015.311:017

DOI <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2022.3.17>**Коляда Ірина Григорівна,***кандидат філософських наук,**доцент кафедри управління інформаційно-освітніми проєктами**КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» ДОР**orcid.org/0000-0003-1355-4232**admkozyada@gmail.com***Великодна Євгенія Миколаївна,***кандидат філософських наук, доцент,**доцент кафедри управління інформаційно-освітніми проєктами**КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» ДОР**orcid.org/0000-0002-6350-5415**ippoJane@gmail.com*

## ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙНЯТТЯ ДІЙНОСТІ В МЕЖАХ ЦИФРОВОГО ПРОСТОРУ

У статті розглянуто характеристики буття людини, що охоплюється трьома вимірами: минулим, наявним та майбутнім. Шляхом обґрунтування характеристик культурної пам'яті, креативності та свободи особистості визначено положення людини в сучасному світі. Це зумовлено тим, що зміни фундаментальних процесів буття формують нову культуру світосприйняття, пов'язуючи з новими механізмами передачі інформації, методами культурно-освітніх практик, формами соціальної комунікації.

Окреслюючи проблему особливостей сприйняття дійсності в межах цифрового простору, розглянуто соціально-антропологічні характеристики особистості на підставі наявних знань і досвіду людини, рівня її інформаційної культури. Зміни суспільного життя, обумовлені четвертою інформаційною революцією та появою інформаційної цінності людського буття, усувають бар'єри минулого досвіду, формують нові життєві стратегії та фокусуються на горизонті майбутнього. Цілісність людини продукується в соціальному світі, реалізується в комунікативних практиках шляхом інтеракції, пов'язаної з інформацією.

Соціальна динаміка відображає зміни у способі життя, визначає нові соціальні ролі згідно стратометричної концепції, зумовлює прийняття нових життєвих стандартів. Функціональні трансформації формують нову соціальну норму сучасного суспільства – освіту впродовж життя. Освітня діяльність стає основною формою життєдіяльності. Креативність визначається головною характеристикою сучасного життя. Креативна людина здатна змінюватися, не керується усталеними стереотипами, швидше адаптується до умов сьогодення і визначає власні стратегії самореалізації. Наслідки відображаються у зміні стереотипів мислення, фіксують нову соціальну реальність.

**Ключові слова:** соціальна реальність, цифровий простір, культурна пам'ять, креативність, свобода особистості.

**Kolyada Iryna,***Candidate of Philosophical Sciences,**Associate Professor of the Department of Management of Information and Educational Projects**KZVO "Dniprov Academy of Continuing Education" DOR**orcid.org/0000-0003-1355-4232**admkozyada@gmail.com***Velykodna Yevheniia,***Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor,**Associate Professor of the Department of Management of Information and Educational Projects**KZVO "Dniprov Academy of Continuing Education" DOR**orcid.org/0000-0002-6350-5415**ippoJane@gmail.com*

## FEATURES OF PERCEPTION OF VALIDITY WITHIN THE DIGITAL SPACE

The article examines the characteristics of human existence, which is covered by three dimensions: past, present and future. By substantiating the characteristics of cultural memory, creativity and individual freedom, the position of a person in the modern world is determined. This is due to the fact that changes in the fundamental processes of being form a new culture of world perception, connecting with new mechanisms of information transmission, methods of cultural and educational practice, forms of social communication.

Outlining the problem of the peculiarities of the perception of reality within the digital space, the socio-anthropological characteristics of the individual are considered on the basis of the available knowledge and experience of a person, the level of his information culture. Changes in social life caused by the fourth information revolution and the emergence of the information value of human existence remove the barriers of past experience, form new life strategies and focus on the future horizon. Human integrity is produced in the social world, realized in communicative practices through interaction related to information.

Social dynamics reflect changes in the way of life, determine new social roles according to the stratometric concept, and lead to the adoption of new living standards. Functional transformations form a new social norm of modern society - lifelong education. Educational activity becomes the main form of life activity. Creativity is defined as the main characteristic of modern life. A creative person is able to change, is not guided by established stereotypes, quickly adapts to the conditions of the present and determines his own strategies for self-realization. The consequences are reflected in the change of stereotypes of thinking, fix the new social reality.

**Key words:** social reality, digital space, cultural memory, creativity, individual freedom.

Новий устрій цивілізації зумовлює зміни в особистому світосприйнятті та суспільній свідомості, що знаходить своє відображення в економічному та соціальному аспектах людського життя. Каталізатором, необхідним для розвитку людини і суспільства постіндустріальної епохи, слугує цифровий простір, що стрімко розвивається під впливом науково-технічного прогресу. У форматі нашого дослідження приймемо визначення цифрового простору як «поліпшену реальність, що тлумачимо як створений комп'ютерними технологіями цифровий простір, що має всі ознаки реальності як такої, яка піддається проникненню й трансформації через глобальність та інтерактивність» (Краус, Краус, Андрусак, 2020, с. 98). Поліпшену реальність можна розглядати як безконтактну інформаційну взаємодію з можливостями працювати з хмарними технологіями, технологіями доповненої реальності в умовах цифровізації освіти, розгортання цифрової економіки та диджиталізації суспільства.

На часі стрімких цивілізаційних змін визнання людини найвищою соціальною цінністю слугує орієнтиром для наукового обґрунтування соціально-антропологічних характеристик особистості та осмислення сутності людини як цілісної істоти. Це дає підставу робити висновки щодо базових соціально-антропологічних явищ як механізмів формування соціальної реальності (Коляда, 2021, с. 146). Цілісність

людини формується в соціальному світі, проявляється в комунікативних практиках шляхом інтеракції, пов'язаної з інформацією. Завдяки цьому відбувається засвоєння людиною певних норм, генерування історично встановлених настанов, визначення суспільної поведінки. Об'єктивна реальність сприймається через фільтр внутрішніх інтересів та загальних моральних цінностей, особистих ідеалів та суспільних релігійних вподобань, суб'єктивного розуміння сенсу життя.

Вочевидь, розвиток інформаційного суспільства змінив становище самої людини, примноживши цінність знань та окреслив її соціальне положення здатністю до інформаційної діяльності в умовах зростання обсягів інформації та розгортання цифрового простору. Культура використання інформаційно-комунікаційних технологій для отримання, передачі та зберігання інформації, вміння її обробляти, навички мережевої комунікації відображають процес взаємодії між суб'єктами соціальної спільноти. Перехід інформації в розряд важливої універсальної категорії суспільного розвитку визначив феномен інформаційної культури сучасного суспільства. В межах культури формується стиль життя, зразки поведінки та цінності, якими керується сучасна людина. Таким чином, саме рівень розвитку інформаційної культури визначає особливість сприйняття дійсності сучасною людиною. Спробуємо

дослідити особливості сприйняття дійсності в межах цифрового простору на підставі наявних знань і досвіду людини, рівня інформаційної культури.

Досліджуючи антропологічну ситуацію суспільства, С. Пролєєв зазначає, що «положення людини» охоплюється трьома вимірами буття: минулим, наявним та майбутнім. Обґрунтовуючи це, по-перше, як спосіб опанування та асиміляції людиною минулого - культурна пам'ять. По-друге, як здатність опановувати простір можливого - креативність особи; водночас це і розв'язання питання про горизонт очікувань: «яке майбутнє для людини можливе?». По-третє, автономія особистості як режим «існування-у-світі» (Пролєєв, 2014, с. 8). Є необхідність виокремити основні культурні значення цієї трикомпонентної моделі, на яку спирається наше дослідження.

Пам'ять, як одна з категорій колективних уявлень соціуму, усвідомлюється Ф. Бартлеттом як «живий образний конструктивний чи реконструктивний процес, побудований на ставленні людини до всієї маси минулого досвіду» (Bartlett, 1995, с. 217). Генеза культурної пам'яті виходить за межі індивідуального сприйняття в процесі моделювання подій та ідей минулого і рамкується колективною свідомістю, спираючись на смисли речей, що закріплені певними спільнотами. Четверта інформаційна революція, пов'язана з розвитком цифрових технологій у сферах, з якими ми взаємодіємо щодня, змінює не лише наше уявлення. Сьогодні трансформація потреб та моделей людської поведінки не вкладається в стандартну схему відтворення досвіду минулих поколінь, бо саме сьогодні продукується новий досвід цифрового покоління, що вільно використовує віртуальну та доповнену реальність. Також змінюється образ культурної пам'яті, в сучасних умовах ми маємо справу з оцифрованою суспільною пам'яттю. Аляйда Ассман описує її таким чином: «Простір... став схожим на цілком автоматизований комп'ютерний мозок, що цілком самостійно управляє своєю інформацією й оновлює її за певними програмами» (Ассман, 2012, с. 96).

Аналізуючи ефективність соціальної практики культурної пам'яті в процесі освітньої діяльності людини в цифровому просторі, ми прийшли до висновку, що культурна пам'ять

як темпоральність людського буття втрачає свою актуальність. Це пов'язано з властивістю пам'яті акумулювати минулий досвід, зберігаючи традиційні основи освітньої системи отримання знань. Але умови, в яких розгортається цифровий простір, створюють нові освітні практики та вимагають включення особистості в абсолютно нову освітню діяльність, змінюючи тим самим соціальну реальність. Здатність до адаптації та інноваційна свідомість опонують попередньому досвіду, який стоїть на заваді проявам гнучкої реакції на динамічні зміни. Можливість взаємодіяти зі штучним цифровим світом шляхом використання гаджетів в освітній практиці дозволяє опрацьовувати великі масиви інформації, доповнюючи власну пам'ять електронними сервісами штучної пам'яті. Зворотною стороною цифровізації освітньої діяльності є розвиток фрагментарного кліпового мислення, що призводить до зниження функцій продуктивного запам'ятовування та якісного відтворення знань і навичок. Володарі кліпового мислення цілісну картину світу сприймають як фрагментарну об'єктивну реальність, на кшталт калейдоскопу. Це дозволяє здійснювати інформаційну діяльність в умовах мультифункціональності, підтримуючи формат багатозадачності інтеракцій освітньої діяльності в новий спосіб пізнання шляхом інфографіки та візуалізації. Порівнюючи бауманівський погляд на життя як «послідовність епізодів, кожен з яких потрібно обдумувати окремо, оскільки будь-який має своє власне співвідношення вигод і збитків» (Бауман, 2008, с. 116) з дією «поточного моменту» сучасності, якому притаманні динамічність і швидкість протікання, підпорядкування єдиній низці актів-подій діяльності, слід зауважити, що горизонт життєвої реальності згортається в локус поточних ситуацій інформаційної діяльності, для яких, в міру їх багатозадачності і мультифрагментарності, важко визначити сенс оперативної здійсненої дії (Коляда, 2021, с. 149). Також віртуалізація навчання за рахунок технологій доповненої реальності та симуляторів визначила домінуючою миттєвістю «тепер», знівелювавши поняття часу через сприйняття минулого, теперішнього та майбутнього. Вочевидь, ефективність соціальної практики культурної пам'яті в умовах цифрового простору є достатньо низькою. Це пояснює ситуацію цифрового розриву, що

склалася між поколінням доцифрової епохи та поколінням «дітей» цифрового суспільства.

У трикомпонентній моделі буття людини горизонт майбутнього розглядається через її здатність опанувати простір можливого, що, на думку С. Полеева, залежить від розвитку креативності. В XXI столітті, для якого характерним є невизначеність та ризики економічної, соціальної, культурної, екологічної та ін. криз, креативність визначають головною здібністю людини створювати нові ідеї, нехтуючи традиційними схемами мислення, та знаходити оригінальні рішення для розв'язання проблем. Креативна людина проявляє готовність змінюватися і відмовлятися від усталених стереотипів, швидше адаптується до умов сьогодення і визначає шляхи самореалізації.

Відстежуючи освітню діяльність в цифровому просторі, що стала для сучасного суспільства безперервною впродовж усього життя, маємо звернути увагу на креативність як складову частину компетентностей особистості XXI століття.

До вирішення яких проблем має бути готова людина, здійснюючи діяльність в цифровому просторі? Визначимо декілька, що, на нашу думку, є першочерговими:

- 1) окреслити навчальну задачу та відповідно до неї визначити власну траєкторію навчання;
- 2) оцінити та обрати найбільш ефективні засоби досягнення пізнавальної цілі;
- 3) добрати такі джерела інформації, які допоможуть сформулювати нові уявлення та знання, згенерувати нові корисні ідеї;
- 4) представити власний результат діяльності у відповідній до навчальної задачі формі;
- 5) віднайти оптимальний спосіб передачі та трансляції результату як нового інформаційного продукту.

Таким чином, креативна компетентність представлена як комплекс вмінь та навичок оцінювати проблему, обирати найефективніший серед шляхів її вирішення, отримувати результат у вигляді нового інноваційного презентабельного продукту. Багатоваріантний вибір цілей, траєкторій та засобів освітньої діяльності, багатоканальність джерел, форм отримання та представлення інформації створює «поле вибору», що спонукає людину до дії.

Цифровий простір, для якого характерна невизначеність горизонту очікувань, мобілізує

людину інформаційного суспільства на активний пошук власних стратегій розвитку, бо прийняття готових стратегій попередніх поколінь вже не працює. Багатоваріантність вибору забезпечує динамічний розвиток життєвого сценарію, в якому незавершеність регламенту дій стимулює уяву щодо власних очікувань на майбутнє. Не важко пояснити кризу системи освіти, яку звинувачують у невідповідності до сучасного життя. Засновник міжнародної навчальної та консалтингової організації з питань організаційних перетворень для підготовки до майбутніх змін Т. Пітерс звертає увагу, що вона (система освіти) вчить тому, «що є», і зовсім не вміє вчити тому, «що може бути» (Peters, 2003, с. 201). Розвиток відкритої освіти збільшує долю освітньої діяльності в цифровому просторі, усуваючи бар'єри досвіду минулого та фокусуючись на віддалених зонах смислового простору очікувань. Розв'язуючи питання щодо горизонту очікувань шляхом реалізації креативності, варто визначити тип особистості, здатної включитися у креативний процес. Феномен креативного класу був описаний відомим соціологом Р. Флорідою у книзі «Креативний клас: люди, які змінюють майбутнє». Автор акцентує увагу на творчій діяльності, яку не можливо піддати тейлоризації, оскільки вона відбувається подумки і не має характеру повторюваності. Взагалі креативні люди схильні чинити опір процесам стандартизації та спробам систематичного контролю, бо головний сенс праці для них – у можливості продемонструвати власні здібності, отримати визнання та повагу, що пов'язано з великою відповідальністю. Ідентичність представників креативного класу визначається сумісною творчою діяльністю з цікавими, неординарними людьми. І чим раніше особистість ідентифікує себе як представника креативного класу, тим більш продуктивними і повноцінними будуть її розвиток і життя (Флоріда, 2007, с. 394). Виокремлюючи особисті якості креативних людей (Е. Торренс визначив і описав 84 характеристики), найбільш яскраво вираженими є почуття індивідуальності та свободи, відсутність комфортності та високий рівень мотиваційної активності, що задовольняють жагу до самоствердження та самореалізації.

Почуття індивідуальності і свободи особистості є атрибутом автономії особистості, яка

визначена у тривимірній моделі буття як категорія наявного, як режим «існування-у-світі». Категорія автономності особистості у філософії розглядається як характеристика суб'єктивної свободи. Хоча слід зазначити, що поняття «свобода» досить динамічне у трактуванні, змінюється у контексті розвитку соціальних зв'язків та форм комунікації. Соціокультурна діяльність людини передбачає об'єднання двох відомих форм «буття-я» та «буття з іншими». виявлення свободи, що проявляється у відповідальності вибору свого буття, формуванні соціальних зв'язків та найближчого кола оточення, стоїть на перетині індивідуального та соціального. В умовах розгортання цифрового простору поєднання індивідуального та соціального виявляє спільну сферу шляхом встановлення комунікативних зв'язків через мережеві спільноти. Сучасні технології дозволяють людині одночасно перебувати в необмеженій кількості інтернет-спільнот, створюючи «ефект присутності» за власним вибором вподобань, потреб, інтересів, частоти та активності власної інтеракції. «Вбудовуючись» у будь-яку локальну спільноту, людина конструює власну ідентичність шляхом вибору певних ролей і поведінки соціальної комунікації, заявляючи свій соціальний статус згідно з стратегічною концепцією. Від «вподобайки стороннього переглядача, «пересічного» дописувача коментарів, активного співавтора дописів, автора власних stories формуються стратегії мережевої комунікації» (Коляда, 2022, с. 25). Завдяки новим умовам соціалізації та самоідентифікації відбувається розвиток самосвідомості людини, що є визначальним фактором соціальних трансформацій. Формуються нові цінності, які обґрунтовують нові правила соціального життя та визначають життєві орієнтири для подальшого розвитку цивілізації.

Свобода, як прояв власного Я та характерна риса автономності, залежить не лише від самоідентифікації, а й від наслідуваних зразків-практик, сучасних технологій масової маніпуляції. Про це свідчить активність

інтернет-ботів, об'єднаних у ботоферми, що працюють над інформаційними «вкидами» та формують масову думку. В таких умовах жорсткого впливу інформаційного простору слушною є думка І. Бичко, що «справжня свобода починається за наявності певної множини нерівноцінних можливостей, яка створює можливість нарешті вже відповідального вибору, тобто покладання відповідальності за вибір не на зовнішні (необхідність, випадковість) обставини, а на себе» (Бичко, 2001, с. 67). Погоджуючись із цим, маємо визнати, що, спираючись лише на потреби і ціннісні установки людини, ми можемо формувати нову соціальну реальність сучасності. Дійсність сприймається як конструкт, зміст якого визначає сама людина. Яскравим прикладом цього є відкрита освіта, що ілюструє здійснення освітньої діяльності за власною траєкторією навчання. Людина, як суб'єкт освітнього процесу, зосереджує увагу на тому, «що я хочу дізнатися і чому навчитися?», таким чином формує внутрішню мотивацію пізнання та цілепокладання. Реалізація життєвого курсу шляхом вибору серед діапазону наявних альтернатив змушує людину будувати своє життя належно до власного розуміння того, що є цінним і що варто робити.

Дійсність в умовах розвитку цифрового простору сприймається крізь призму технологій, що веде до концептуалізації поняття «людини інформаційної». Зміни в характері знань та способах отримання інформації визначають стиль діяльності людини та особливості прояву її життєвої позиції. Вміння працювати з інформацією стає більш важливим, ніж знання, а діяльність ґрунтується на мережевій взаємодії та підпорядковується мережевій логіці. Сучасне суспільство опанувало новий спосіб пізнання дійсності, який не заперечує, але нівелює соціальну практику культурної пам'яті. Цей факт сучасна людина компенсує розвитком креативності, що виступає внутрішньою мотивацією самоствердження та самореалізації у вирі швидкоплинних змін.

#### Список використаних джерел:

1. Bartlett F. C. (1995). *Remembering. A Study in Experimental and Social Psychology*. Cambridge (Mass.). 317 p.
2. Peters T. (2003). *Re-Imagine! Business Excellence in a Disruptive Age*. London. 352 p.
3. Ассман А. (2012). Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам'яті / пер. з нім. К. Дмитренко, Л. Доронічева, О. Юдін. Київ. 440 с.
4. Бауман З. (2008). *Текущая современность* / пер. с англ. Ю.В. Асочакова. Санкт-Петербург : Питер, 2008. 240 с.

5. Бичко І.В. (2001). Буття як свобода. *Еколого-антропологічні читання*. Київ. С. 67–72.
6. Коляда І.Г. (2021). Інформаційно-освітній простір сучасного суспільства: соціально-філософський аналіз : дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03. Одеса. 218 с.
7. Коляда І.Г. (2022). Самоідентифікація людини в умовах техно-інформаційної реальності. *Вісник Дніпровської академії неперервної освіти. «Філософія. Педагогіка»*. № 1(2). С. 23–28.
8. Краус Н.М., Краус К.М., Андрусак Н.О. (2020). Цифровий кубічний простір як нова економічна доповнена реальність. Київ : Nauka innov. Т. 16. № 3. С. 96–111.
9. Пролеєв С. (2014). «Суспільство знань» як антропологічна ситуація. *Філософія освіти. Philosophy of Education*. № 1(14). С. 7–24.
10. Флорида Р. (2007). Креативный класс: люди, которые меняют будущее / пер. с англ. А. Константинов. Москва. 421 с.

### References:

1. Assman A. (2012). Prostory spohadu. Formy ta transformatsii kulturnoi pamiaty [Spaces of memory. Forms and transformations of cultural memory]. (K.Dmytrenko, L. Doronicheva, O. Yudin, Trans). Kyiv: Nika-Tsentr [in Ukrainian].
2. Bauman Z. (2008). Tekuchaia sovremennost [Fluid modernity]. (V. Asochakova, Trans). Saint Petersburg: Piter [in Ukrainian].
3. Bychko I.V. (2001). Buttia yak svoboda. [Being as freedom] Ekolooho-antropolohichni chytannia. Kyiv [in Ukrainian].
4. Koliada I.H. (2021). Informatsiino-osvitnii prostir suchasnoho suspilstva: sotsialno-filosofskyi analiz [Informational and educational space of modern society: socio-philosophical analysis]. Candidate's thesis. Odessa [in Ukrainian].
5. Koliada I.H. (2022). Samoidentyfikatsiia liudyny v umovakh tekhnno-informatsiinoi realnosti. [Self-identification of a person in the conditions of techno-informational reality] *Visnyk Dniprovskoi akademii neperervnoi osvity. «Filosofia. Pedagogika»* № 1 (2), 23 -28. [in Ukrainian].
6. Kraus N.M., Kraus K.M., Andrusiak N.O. (2020). Tsyfrovoyi kubichnyi prostir yak nova ekonomichna dopovnena realnist. [Digital cubic space as a new economic augmented reality] Kyiv: Nauka innov. № 3 (16). 96-111. [in Ukrainian].
7. Proleiev S. (2014). «Suspilstvo znan» yak antropolohichna sytuatsiia. ["Knowledge society" as an anthropological situation] *Filosofia osvity. Philosophy of Education* № 1(14). 7-24. Retrieved from [http://nbuv.gov.ua/UJRN/PhilEdu\\_2014\\_1\\_3](http://nbuv.gov.ua/UJRN/PhilEdu_2014_1_3) [in Ukrainian].
8. Floryda R. (2007). Kreatyvnyi klass: liudy, kotorye meniaiut budushchee [Creative class: people who change the future] (A. Konstantynov. Trans). Moskva [in Russian].